

Thematische ontwikkeling

Een thema is het hart van een compositie. Het is veelal een onmiddellijk herkenbare melodie die voortdurend terugkomt. In veel popmuziek wordt zo'n melodie quasi ongewijzigd herhaald – denk aan een refrein. In klassieke muziek daarentegen ondergaat een thema vaak een ontwikkeling, alsof het thema een hoofdpersonage is dat op reis gaat/ons op reis neemt, onderweg een heleboel avonturen meemaakt en in dialoog treedt met andere thema's. Vaak keert zo'n thema, na heel wat omzwervingen, terug naar haar oorspronkelijke gedaante tegen het einde van een compositie: we zijn terug 'thuis'.

Hoe doen componisten dit? Er zijn tal van manieren om thema te ontwikkelen – deze worden bovendien voortdurend door elkaar gebruikt. We onderscheiden momenteel 3 werkwijzen die wellicht het vaakst voorkomen:

1)	Thematische transformatie
2)	Thematische variatie
3)	Thematische fragmentatie

1. Thematische transformatie

= de melodische contouren van het thema veranderen niet (of nauwelijks). Het thema blijft steeds duidelijk herkenbaar. Wel verandert de omgeving van het thema: een andere toonaard, andere begeleidingspatronen, nieuwe sfeer, etc. Alsof het hoofdpersonage, ons thema dus, vermomd is en zich steeds weer als een kameleon in nieuwe kleuren weet te hullen.

We bekijken met enkele voorbeelden:

Voorbeeld 1:

Gershwin – Rhapsody in Blue

Analyse hoofdthema

(zie ook video David Bruce: <https://youtu.be/vv6GcsLxMiQ?t=315>)

Gershwin's hoofdthema komt in de eerste minuten van zijn Rhapsody maar liefst 5x voor in een telkens andere gedaante. Zelfs de toonaard is telkens verschillend.

1)

Exercise 1, measures 1-3. The piece is in 3/4 time, key of B-flat major. The right hand features a melodic line with eighth-note triplets and sixteenth-note runs. The left hand provides a harmonic accompaniment with chords and moving bass lines.

2)

Exercise 2, measures 1-3. The piece is in 3/4 time, key of B-flat major. The right hand continues with melodic development, including triplets. The left hand starts with a piano (*p*) dynamic and features a more active bass line with eighth notes.

3)

Exercise 3, measures 1-3. The piece is in 3/4 time, key of B-flat major. The right hand has a more complex texture with many beamed sixteenth notes and triplets. The left hand features a rhythmic accompaniment with eighth-note patterns.

4)

Exercise 4, measures 1-3. The piece is in 3/4 time, key of D major. The right hand has a melodic line with triplets. The left hand starts with a mezzo-forte (*mf*) dynamic and features a bass line with some rests and moving eighth notes.

5)

Exercise 5, measures 1-3. The piece is in 3/4 time, key of D major. The right hand features a melodic line with triplets. The left hand starts with a *deciso* (decisive) marking, then moves to a piano (*p*) dynamic with a *scherzando* (playful) character. The exercise concludes with a right-hand (*R.H.*) section marked with a 2/2 time signature.

Voorbeeld 2:

Grieg – Pianoconcerto la klein, deel 1

Analyse hoofdthema

1. Het hoofdthema van dit concerto voor piano en orkest wordt aanvankelijk geïntroduceerd. Let op, de bovenste twee lijnen zijn van de piano, de onderste twee van het orkest dat de solopianist begeleidt. <https://youtu.be/Ozn4C3AmEi0?t=62>

2. De fluit geeft een lyrischere versie van het hoofdthema.

<https://youtu.be/Ozn4C3AmEi0?t=248>

3. De solopianist speelt een steeds epischere, virtuoze transformatie v.h. hoofdthema.

<https://youtu.be/Ozn4C3AmEi0?t=554>

Voorbeeld 3:

Gershwin – Rhapsody in Blue

Analyse liefdesthema

1. Het zogenaamde ‘liefdesthema’ van Gershwin's Rhapsody in Blue wordt eerst gepresenteerd. <https://youtu.be/-CatB2g2Vlw?t=650>

2. Vervolgens in een majestueuze versie. <https://youtu.be/-CatB2g2Vlw?t=703>

3. Hier met meer beweging en virtuositeit. <https://youtu.be/-CatB2g2Vlw?t=760>

4. Ten slotte is het liefdesthema totaal getransformeerd tot een geagiteerd, ritmisch thema. Het lijkt wel iets totaal nieuws, maar dat is het niet! <https://youtu.be/-CatB2g2Vlw?t=855>

2. Thematische variatie

= de melodische contouren van thema veranderen wél. Het thema wordt dus herhaald en kan aanvankelijk nog wel herkenbaar zijn, maar door stapsgewijs kleine of grote aanpassingen aan te brengen, lijkt het thema te evolueren in iets nieuws.

Er zijn verschillende variatietechnieken:

- ritmische variatie (sneller, trager, van gewone achtsten naar triolen bv.)
- ornamentale variatie (decoratie toevoegen, extra versieringen)
- harmonische variatie (van een sobere harmonisatie naar meer complexe akkoorden bv)
- imitatie, dialoog
- variatie in de instrumentkeuze
- virtuoze variatie
- andere toonaard (bv van majeur naar mineur)
- ...

Voorbeeld:

Schubert – Forellenkwartet, deel IV (“thema en variaties”)

(*tip*: bovenste lijn is de viool, 2de lijn altviool, 3de lijn cello en contrabas, laatste 2 lijnen piano)

Presentatie thema <https://youtu.be/RMr4pDGo0KE?t=1470>

The image shows a musical score for the 'Thema' of Schubert's Forellenkwartet, part IV. The score is in 3/4 time, key of D major, and marked 'Andantino' and 'pp'. It features four staves: Violin (top), Viola (second), Cello/Double Bass (third), and Piano (bottom). The piano part is mostly silent, indicated by rests. The other instruments play a melodic theme with various ornaments and slurs.

Variatie 1 <https://youtu.be/RMr4pDGo0KE?t=1528>

Var. I.

This musical score for Variation I is written for violin and piano. The key signature has two sharps (F# and C#), and the time signature is 3/4. The violin part (top staves) begins with a *pp* (pianissimo) dynamic and features a series of eighth-note patterns, some with triplets. The piano part (bottom staves) starts with a *p* (piano) dynamic and includes a *pizz.* (pizzicato) instruction. The score includes various musical notations such as slurs, ties, and dynamic markings like *tr* (trills) and *tr* (trills) in the piano part.

Variatie 2 <https://youtu.be/RMr4pDGo0KE?t=1586>

Var. II.

This musical score for Variation II is written for violin and piano. The key signature has two sharps (F# and C#), and the time signature is 3/4. The violin part (top staves) begins with a *p* (piano) dynamic and features a series of eighth-note patterns, some with triplets. The piano part (bottom staves) starts with a *p* (piano) dynamic and includes a *pizz.* (pizzicato) instruction. The score includes various musical notations such as slurs, ties, and dynamic markings like *tr* (trills) and *tr* (trills) in the piano part.

Variatie 3 <https://youtu.be/RMr4pDGo0KE?t=1645>

Var. III.

This musical score for Variation III is written for violin and piano. The key signature has two sharps (F# and C#), and the time signature is 3/4. The violin part (top staves) begins with a *p* (piano) dynamic and features a series of eighth-note patterns, some with triplets. The piano part (bottom staves) starts with a *p* (piano) dynamic and includes a *pizz.* (pizzicato) instruction. The score includes various musical notations such as slurs, ties, and dynamic markings like *tr* (trills) and *tr* (trills) in the piano part.

Variatie 4 <https://youtu.be/RMr4pDGo0KE?t=1697>

Var. IV.

Variatie 5 <https://youtu.be/RMr4pDGo0KE?t=1758>

Var. V.

Herneming thema in quasi-oorspronkelijke gedaante

<https://youtu.be/RMr4pDGo0KE?t=1845>

Allegretto.